

DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2021-60-07>

УДК 930.2:[821.124+821.14]’01.03

Іван Сергєєв

доктор історичних наук, професор

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна

Email: i.p.sergeyev@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4894-8066>

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ПЕРІОДИЧНОГО ПЕРЕВИДАННЯ ПЕРЕКЛАДІВ ТВОРІВ АНТИЧНИХ АВТОРІВ СУЧАСНИМИ МОВАМИ

*В статті йдеться про доцільність періодичного перевидання творів античних авторів сучасними мовами. На думку автора, необхідність видання нових перекладів творів давніх авторів виникає не тільки внаслідок того, що раніше видані переклади стають бібліографічною рідкістю, але й тому, що розвиток дослідження давньої історії може ставити під сумнів правильність перекладу деяких термінів з латини або давньогрецької сучасними мовами у цих перекладах. Для обґрунтування цієї тези автор статті критично аналізує переклади російською, англійською, українською тих фрагментів текстів «Життєпису дванадцяти цезарів» Светонія Транквілла та «Анналів» Корнелія Таціта, в яких міститься інформація про зміст так званого *breviarium totius**

Як цитувати: Сергєєв, І. До питання про доцільність періодичного перевидання перекладів творів античних авторів сучасними мовами. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія», вип. 60, 2021, с. 118-130, <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2021-60-07>.

In cities: Sergeev, I. Regarding the Utility of Periodically Publishing New Translations of Works by Ancient Authors into Modern Languages. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History, no. 60, 2021, с. 118-130, <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2021-60-07>.

©Сергєєв, І., 2021

imperii, записаного імператором Августом незадовго до його смерті. При цьому його увага зосереджується на трактовці перекладачами таких термінів як *fiscus*, *tributum*, *vestigal*. Автор вказує на те, що в новітній історіографії висловлюються заперечення проти перенесення сучасного розуміння організації управління державними фінансами на характеристику фінансового господарства давніх римлян. Тому деякі сучасні історики категорично спростовують тезу авторів перекладів текстів зазначених творів Светонія Транквілла та Корнелія Таціта про те, що вже за часів правління імператора Октавіана Августа в Римській імперії поряд зі старою сенатською скарбницею (*erariem*) була створена окрема імператорська казна (*fiscus*). Спираючись на вивчення сучасними антикознавцями питання щодо основ поділу податків, які збирались в римській державі в період правління перших імператорів, автор статті стверджує, що трактовка перекладачами термінів *tributum* та *vestigal* веде до помилкового поділу податків, які збирались з населення держави, на прямі та непрямі. Ці міркування приводять автора статті до висновку про доцільність періодичного перевидання оновлених перекладів творів не тільки Светонія та Таціта, а й інших давніх авторів.

Ключові слова: *переклади античних авторів, інтерпретація латинських термінів, Светоній, Тацит, vestigal, tributivism, iscus.*

Як відомо, професійні історики під час дослідження проблем історії античності зазвичай користуються текстами наративних джерел мовою оригіналу, тобто латиною або давньогрецькою. Переклади творів античних авторів сучасними мовами орієнтовані насамперед на широку читацьку аудиторію, на тих любителів історії античності, які не знають добре класичні мови. Однак і для професійних антикознавців переклади текстів творів давніх авторів мають певне значення. Оскільки зазвичай перекладачі цих текстів — кваліфіковані знавці латини або давньогрецької мови, історики-професіонали мають змогу порівняти своє розуміння певного фрагменту твору античного автора з його перекладом фахівцем-перекладачем. Отже, переклад має велику

відповідальність за адекватний переклад тексту творів античних авторів.

Протягом XIX — початку XXI ст. твори видатних античних авторів перекладали сучасними мовами кілька разів. При цьому перекладачі не тільки враховували попередні варіанти, але й дозволяли собі нове тлумачення окремих частин оригінального тексту. Іноді це було спровоковано намаганням перекладача посилити зацікавленість читачів твором античного автора. Водночас перекладачі враховували нові погляди антикознавців на історичні події, які висвітлювали в цих творах, і нові тлумачення термінів, які містились у текстах. Проте траплялися такі ситуації, коли перекладачі припускались помилок у перекладі давніх текстів, що призводило не тільки до викривлення опису історичних подій, але й до спотворення значення твору давнього автора для вивчення певного історичного явища. Антикознавці ж деколи піддавали критиці трактування істориками свідoctв античних авторів, але при цьому вони виходили з того, що ці дослідники користувались текстами давніх авторів мовою оригіналу, а не в перекладі, і тому не піддавали детальному аналізу розбіжності в текстах давніх авторів, які містилися в конкретних перекладах (Corbier 2008, 60–61; Schmall 2011, 174–176; Wylene 2021, 1).

Звичайно, у межах невеликої статті ми не можемо порушувати питання про доцільність нового видання всіх відомих на сьогодні творів античних авторів. Метою нашої публікації є спроба обґрунтувати перевидання лише невеликого фрагмента текстів «Життєписів дванадцяти цезарів» Г. Светонія Транквілла та «Анналів» П. Корнелія Тацита.

Ідеться про тлумачення кількох термінів у тій частині текстів зазначених творів, де згадано один з документів, з якими члени римського сенату були ознайомлені невдовзі після смерті засновника системи Принципату імператора Октавіана Августа¹. Цю систему він запровадив у римській державі замість республіканського устрою². На нашу думку, адекватне тлумачення цих термінів має велике значення для характеристики організації управління римськими фінансами та податкової системи Римської імперії на кінець правління Августа³.

¹ Август помер 19 серпня 14 р. н. е., а його пасинок і наступник імператорського престолу Тиберій скликав сенат на засідання 17 вересня (Еск 2016, 17).

² В «Аналах» Тацита він називається *libellum*, (перекладач твору Тацита російською А. А. Бобович називає його «памятная записка»), а в творі Светонія — *breviarium totius imperii* (у перекладі російською Д. П. Кончаловського — «ведомость всей империи», у перекладі М. Л. Гаспарова — «книга государственных дел» (див. нижче).

³ На думку сучасного німецького антикознавця Свена Гюнтера, «будь-яке дослідження податкової системи давніх греків або римлян передусім пов'язане з термінологією» («every study of (Greek and) Roman taxation has, at first, to deal with terminology») (Günther 2016, 2).

Ці фрагменти зазначених творів Светонія і Тацита були перекладені кількома сучасними мовами (див. Tatsit 1969, 403; Games, 11). У перекладі російською у ХХ ст. твір Светонія видавали кілька разів, але зараз для широкої читацької аудиторії найбільш доступні переклади Д. П. Кончаловського (у 1933 р.) та М. Л. Гаспарова (видавали кілька разів з 1964 по 1993 рр.). «Аннали» Тацита були видані російською у ХХ ст. один раз (у перекладі А. С. Бобовича в 1969 р.). Українською переклад твору Тацита здійснив О. І. Кислюк (видано 2013 р.), а твору Светонія — П. Содомора (у 2012 р.).

Задля наочності аналізу зазначених термінів наводимо фрагменти тексту творів Светонія і Тацита мовою оригіналу, російською та українською і маркуємо грубим шрифтом терміни, трактування яких у перекладах сучасними мовами буде проаналізоване.

Divus Augustus. 101. Testamentum <...> factum ab eo <...> depositumque apud se virgines Vestales cum tribus signatis aequae voluminibus protulerunt. Quae omnia in senatu aperta atque recitata sunt. <...> 4. Tribus voluminibus, uno mandata de funere suo complexus est, altero indicem rerum a se gestarum <...>, tertio **breviarium totius imperii**, quantum militum sub signis ubique esset, **quantum pecuniae in aerario et fiscis** et vectigaliorum residuis (Suetonius 1913–1914).

Божественный Август. 101. Завещание <...> было положено на хранение у дев-весталок. Они представили его вместе с тремя другими <...> свитками. Все это было вскрыто и прочтено в сенате. <...> (4) Из трех упомянутых выше свитков один содержал предписание касательно его похорон, другой — перечень его деяний <...>, третий — ведомость всей империи, сколько и где стояло войск, **сколько имелось денег в эрарии, фиске** и в недоборах податей (Svetonii 1933).

Божественный Август. 101. Завещание его <...> хранилось у весталок и было ими представлено вместе с тремя свитками <...>. Все это было вскрыто и оглашено в сенате. <...> (4) Из трех свитков в первом содержались распоряжения о погребении; во втором — список его деяний <...>; в третьем — **книга о государственных делах**: сколько и где воинов под знаменами, **сколько денег в государственном казначействе**, в императорской казне и в податных недоимках (Svetonii 1993).

Божественный Август. 101. Заповіт <...> записав у двох скриптах <...>. Залишив їх на збереження дівам весталкам, і вони їх повернули разом із трьома так само запечатаними сувоями. Усіх їх відкрили та зачитали

у сенаті. <...> 4. В одному з трьох сувоїв розпоряджався щодо свого похорону; в іншому помістив список своїх діянь 4. В одному з трьох сувоїв розпоряджався щодо свого похорону; в іншому помістив список своїх діянь <...>; у третьому **коротко виклав стан імперії**, скільки воїнів служило під яким знаменом, **скільки грошей у скарбниці**, в казні та скільки податків заборговано (Svetonii 2012).

I. 11. Versae inde ad Tiberium preces. et ille varie disserebat de magnitudine imperii sua modestia. <...> at patres <...> in questus lacrimas vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cum proferri **libellum** recitarique iussit. **opes publicae**, quantum civium sociorumque in armis, quot classes, regna, provinciae, **tributa aut vectigalia** (Tacitus 1931).

I. 11. Затем обращаются с просьбами к Тиберию. А он в ответ уклончиво распространялся о величии империи, о том, как недостаточны его силы. <...> Но сенаторы <...> не покупились на жалобы, слезы, мольбы; они простирали руки к богам, к изображению Августа, к коленям Тиберия; тогда он приказал принести и прочесть **памятную записку**. В ней содержались сведения о государственной казне, о количестве граждан и союзников на военной службе, о числе кораблей, о царствах, провинциях, **налогах прямых и косвенных** (Tatsit 1969).

I. 11. Потім зверталися із проханнями до Тиберія. А він у відповідь ухильно просторікував про велич імперії, про те, що йому не до снаги усе це. <...> Проте сенатори <...> забідкалися і почали слізно благати богів; вони простягали руки до зображення Августа, до колін Тиберія; тоді він звелів принести і зачитати заповіт покійного Цезаря. У цій «пам'ятній записці» містилися **відомості про державну скарбницю**, про кількість громадян і союзників на військовій службі, про кількість кораблів, про царства, провінції, **прямі і непрямі податки** (Tatsit 2013).

Отже у цих фрагментах творів Светонія і Тацита міститься інформація про органи управління фінансами та джерела надходження доходів у казну Римської імперії на момент смерті імператора Октавіана Августа.

Для адекватного висвітлення цієї інформації в зазначених творах перекладачам потрібно було перекласти сучасними мовами відповідні латинські терміни та словосполучення. Як бачимо із текстів перекладу цих фрагментів російською, у виборі конкретних термінів у творі Светонія є розбіжності. Латинське словосполучення «quantum respublicae

in aerario et fiscis» Д. П. Кончаловський перекладає як «скільки имелось денег в эрарии, фиске» (в примітці він пояснює, що «эрарий — государственная казна, существовавшая еще в республике и оставшаяся в ведении сената; фиск — особая казна императора»). У перекладі М. Л. Гаспарова це словосполучення перекладено як «скільки денег в государственном казначействе, в императорской казне». На думку ж П. Содомори, його слід перекладати як «скільки грошей у скарбниці, в казні».

У цілому погоджуючись з трактуванням перекладачів латинського словосполучення *in aerario*, зосередимо увагу на перекладі терміна *fiscus*. Як бачимо, на думку авторитетних перекладачів, так у творі Светонія позначається «императорская казна», «особая казна императора», «казна». Проте у фрагменті тексту твору Светонія, який ми розглядаємо, термін *fiscus* стоїть не в однині, а в множині (не *in fisco*, а *in fiscis*). Отже, ідеться не про один фиск, а про кілька фісків.

Ще до видання вказаних вище перекладів творів Светонія і Тацита російською в дослідженнях антикознавців указували на те, що як «фіски» у фрагментах цих творів слід розуміти центральні каси в римських провінціях, які називались так ще в республіканську епоху (Rostovtsev 1899, 141–142; Netushil 2016, 78–83; Jones 1950, 23; Millar 1964, 38; Brunt 1966, 76–77; Neessen 1980, 15)⁴. На думку сучасного німецького історика М. А. Шпайделя, «фіски» на початку імператорської епохи у римлян розуміти не як імператорську скарбницю, а як «провінційні каси» (*Provinzkassen*) (Speidel 2009, 55). Намісники римських провінцій за допомогою підлеглих їм квесторів були зобов'язані забезпечувати передачу в сенатську скарбницю (ерарій) зібраних з населення провінцій податків. Проте частина грошових надходжень, які були потрібні для виплати платні провінційним чиновникам і воїнам військових контингентів, що перебували на території провінцій, залишались у провінційних фісках. Саме тому Август вів облік грошей не тільки в ерарії, а й у (провінційних) фісках. «Імператорського фіску» в роки правління засновника системи Принципату ще не існувало. Імператор мав у своєму розпорядженні ті прибутки, які він одержував від так званого патримонію

⁴ Мабуть, Д. П. Кончаловський та М. Л. Гаспаров не мали можливості ознайомитись з твором І. В. Нетушила, який був опублікований наприкінці XIX–початку XX ст. в «Ученых записках императорского Харьковского университета» та являв собою в радянські часи бібліографічну рідкість; дослідження зарубіжних істориків не потрапили до фондів наукових бібліотек СРСР.

(від лат. *patrimonium*, тобто майна, яке імператор одержав у спадок ще до або вже після того, як засів імператорський престол) та рухомого і нерухомого майна, яке належало йому як приватній особі внаслідок відчуження на користь імператора майна кримінальних злочинців (*bona caduca*) а також того майна, яке залишилось без легальних спадкоємців (*bona vacantia*). Таке майно позначали словосполученням *res privata* (детальніше про це див. Sergeev 2021, 270–274, 290). При цьому антикознавці відзначали, що сам Август у тих ситуаціях, коли він підкреслював, що для задоволення суспільних потреб римлян витрачав особисті кошти, не вказував, що вони були вилучені з його фіску, а називав їх «мої гроші». Не вживали термін «фіск» для позначення імператорської скарбниці і за правління імператора Тиберія. Проте поступово жителі Римської імперії стали вживати цей термін для позначення саме коштів імператорської скарбниці, і від часів правління імператора Клавдія імператорська казна стала називатись так і офіційно (детальніше про це див. Sergeev 2021, 293–294). Отже, такий переклад латинського терміна *fiscus* викривляє організацію управління фінансами Римської імперії в час останніх років правління імператора Августа⁵.

Що ж стосується перекладу в А. С. Бобовича термінів *tributa* та *vectigalia* в «Анналах» Тацита як прямих та непрямих податків, то, мабуть, він був наслідувачем англомовного видання цього твору (*the taxes direct and indirect*) Дж. Джексона (*Tacitus* 1931, 174).

О. І. Кислюк у своєму перекладі твору Тацита також пише про прямі та непрямі податки, беручи за приклад переклад А. С. Бобовича.

Проте в новітній зарубіжній історіографії висловлюються заперечення проти ототожнювання римського трибуту та вектигалій із сучасними прямими та непрямими податками.

Сучасний німецький антикознавець П. Крітцінгер категорично заперечує можливість перенесення уявлень про податки з нашого часу, зокрема, щодо їх поділу на прямі та непрямі на характеристику податкової системи давніх римлян (*Kritzinger* 2015, 11). Його думку підтримує також П. Темін (*Temin* 2013, 2).

С. Гюнтер стверджує, що відмінність між трибутом і вектигаліями у давніх римлян полягала не в тому, що трибут був прямим податком, а вектигалії непрямими. На його думку, трибутом римляни називали той податок, який сплачували платники податків на основі оцінки їхнього майнового стану, для визначення якого здійснювався так званий ценз.

⁵ У перекладі твору Светонія українською П. Содомора передає латинські терміни *aerarium* та *fiscus* як «скарбниця» та «казна», зовсім не пояснюючи, у чому їхні відмінності.

З часів правління римського царя Сервія Туллія та в республіканську епоху (до завоювання римлянами Македонії у 168 р. до н. е.) трибут у державну скарбницю сплачували тільки ті мешканці римських земельних володінь, які мали права римських громадян. У правління Октавіана Августа цей податок на основі проведення так званих провінційних цензів почали сплачувати peregrini, тобто ті юридично вільні мешканці римських провінцій, які не мали прав римського громадянства⁶. Ті самі податки мешканців римських володінь, які сплачували й римські громадяни, і peregrini не на основі оцінки їхнього майна, називали vectigalіями і їх не слід називати непрямими податками (Günther 2016, 2–6).

Розвиваючи свою думку про неправомірність перенесення на давні суспільства типових рис економічного життя сучасних держав, П. Крітцінгер вважає, що до того часу, поки в антикознавстві не встановлене загальноприйняте тлумачення окремих латинських термінів, включаючи vectigal та tributum, їх не можна перекладати сучасними мовами, а наводити в текстах досліджень латиною (надаючи в примітках інформацію про етимологію та власне тлумачення цих термінів⁷). У будь-якому разі, на його думку, перекладати вказані два терміни як непрямі та прямі податки було би неправильно (Kritzinger 2018, 129).

Отже, розглянуті невеличкі фрагменти творів Светонія Транквілла та Корнелія Тацита містять дуже цінну інформацію, яка дозволяє уявити особливості організації управління фінансами й податкову систему давніх римлян на момент смерті імператора Октавіана Августа. Проте трактування кількох латинських термінів, що містились у тексті одного з документів, які оголосив на засіданні римського сенату за наказом спадкоємця Августа на імператорському престолі Тиберій, у перекладах творів зазначених античних авторів сучасними мовами спотворює реальне становище фінансового господарства Римської імперії в перші роки I ст. н. е. Цей факт, на нашу думку, може розглядатись як одна з підстав для перевидання перекладу цих творів сучасними мовами.

Список джерел та літератури / List of sources and literature

Netushil, I. V. Ocherk rimskikh gosudarstvennykh drevnostei: v 2 t. T. 2. *Gosudarstvennoe ustroistvo Rimskoi imperii v epokhu printsipata*. Khar'kov, 2016. (In Russian).

⁶ Детальніше про запровадження імператором Августом провінційних цензів та процедуру їхнього проведення див. (Sergeev 2021, 254–257).

⁷ Власне, так і робить Д. П. Кончаловський щодо термінів aerarium і fiscus у своєму перекладі відповідного фрагменту тексту твору Светонія.

Нетушил, И. В. Очерк римских государственных древностей: в 2 т. Т. 2. *Государственное устройство Римской империи в эпоху принципата*. Харьков, 2016.

Rostovtsev, M. I. *Istoriia gosudarstvennogo otкупа v Rimskoi imperii (ot Avgusta do Diokletiana)*. Moskva, 1899. (In Russian)

Ростовцев, М. И. *История государственного откупа в Римской империи (от Августа до Диоклетиана)*. Москва, 1899.

Svetonii Trankvill, G. *Zhizn' dvenadtsati tsezarei*. Per. s lat. D. P. Konchalovskogo. Moskva, 1933 (In Russian).

Светоний Транквилл, Г. *Жизнь двенадцати цезарей*. Пер. с лат. Д. П. Кончаловского. Москва, 1933.

Svetonii Trankvill, G. *Zhizn' dvenadtsati tsezarei*. Per. s lat. M. L. Gasparova. Moskva, 1993. (In Russian)

Светоний Транквилл, Г. *Жизнь двенадцати цезарей*. Пер. с лат. М. Л. Гаспарова. Москва, 1993.

Svetonii Trankvill, G. *Zhyttiepysy dvanadtsiaty tsezariv*. Perekl. z lat. P. Sodomory. Lviv, 2012 (In Ukrainian).

Светоній Транквілл, Г. *Життєписи дванадцяти цезарів*. Перекл. з лат. П. Содомори. Львів, 2012.

Sergeev, I. P. *Ocherk istorii finansovogo hoziaistva drevnikh rimlian*. Khar'kov, 2021 (In Russian).

Сергеев, И. П. *Очерк истории финансового хозяйства древних римлян*. Харьков, 2021.

Tatsit Kornelij P. *Annaly*. Per. s lat. A. S. Bobovicha. V: *Kornelij Tatsit*. Soch. v 2-kh t. T. 1. Leningrad, 1969, s. 7-326 (In Russian).

Тацит Корнелий П. *Анналы*. Пер. с лат. А. С. Бобовича. В: *Корнелий Тацит*. Соч. в 2-х т. Т. 1. Ленинград, 1969, с. 7-326.

Tatsit Kornelij. *Annaly. Z chasu vidhodu bozhestvennoho Avhusta*. Perekl. z lat. O. I. Kyслиuka. Kyiv, 2013 (In Ukrainian).

Тацит Корнелій. *Аннали. З часу відходу божественного Августа*. Перекл. з лат. О. І. Кислюка. Київ, 2013.

The Annals of Tacitus. Vol. I. Books I–VI. Edited with Introduction and Notes by H. Furntaux. Oxford, 1884.

Brunt, P. A. The “Fiscus” and its Development. *Journal of Roman Studies*, vol. 56, 1966, pp. 75-91.

P. Cornelii Taciti Annalium liber primus. In Classical Latin Texts, <https://latin.packhum.org/loc/1351/5/0#10>. Accessed: 28 Sept. 2021.

Corbier, M. Coinage and taxation: the state’s point of view, A. D. 193–337. In: A. Bowman, P. Garnsey, A. Cameron (eds). *The Cambridge Ancient History*. 2nd ed. Vol. XII: The Crisis of Empire, A.D. 193–337. Cambridge, 2008, pp. 327-392.

Eck, W. Res gestae divi Augusti – Die Königin der Inschriften. In: *Der Erste. Augustus und der Beginn einer neuen Epoche*, hg. J. Baltrusch, Chr. Wendt. Darmstadt, 2016, S. 17-30.

Games, B. Two Edicts in the Annales of Tacitus, https://www.academia.edu/23097124/Two_Edicts_in_the_Annales_of_Tacitus. Accessed: 28 Sept. 2021.

Günther S. Taxation in the Greco-Roman World: The Roman Principate, <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199935390.001.0001/oxfordhb-9780199935390-e-38>. Accessed: 28 Sept. 2021.

Jones, A. H. M. The Aerarium and the Fiscus. *Journal of Roman Studies*, vol. 40, 1950, pp. 22-29.

Kritzinger, P. Das römisches Zollsystem bis in das 3. Jh. n. Chr. In: P. Kritzinger, F. Schleicher, T. Stickler (eds). *Studien zum römisches Zollwesen*. Duisburg, 2015, s. 11-55.

Kritzinger, P. Das römisches Steuersystem in der Kaiserzeit: Überlegungen

zur Begrifflichkeit und zum Einzug. In: *Marburger Beiträge zur antiken Handels-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*. 2018, Bd 36, S. 89-144.

Millar, F. The Aerarium and its Officials under the Empire. *Journal of Roman Studies*, vol. 54, 1964, pp. 33-40.

Neessen, L. *Untersuchungen zu den direkten Staatsabgaben der römischen Kaiserzeit (27 v. Chr.–284 n. Chr.)*. Bonn, 1980.

Schmall, S. *Patrimonium und Fiscus. Studien zur kaiserlichen Domänen und Finanzverwaltung von Augustus bis Mitte des 3. Jahrhunderts n. Chr.* Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn vorgelegt. Bonn, 2011.

Speidel, M. A. Augustus' militärische Neuordnung und ihr Beitrag zum Erfolg des Imperium Romanum. Zu Heer und Reichskonzept In: *M. A. Speidel, Heer und Herrschaft im Römischen Reich der Hohen Kaiserzeit*. Stuttgart, 2009, S. 19–51.

Suetonius. *De vita Caesarum (The Texts on Lacus Curtius). The Latin texts are those reproduced in the Loeb Classical Library edition, with an English translation by J. C. Rolfe*. London, 1913 1914.

Tacitus. The Annals. In: Tacitus. *Historical Works. Vol. I*. Translated by A. Murphy. London and Toronto, 1908.

Tacitus. The Annals. In *Loeb Classical Library edition of Tacitus. Vol. III. Latin texts and facing English translation*. Translated by J. Jackson. Harvard, 1931.

Temin, P. The Roman market economy. Princeton and Oxford, 2013, <https://track3.mixtape.moe/jtsqry.pdf>. Accessed: 28 Sept. 2021.

Wylene, A. J. Desperately Seeking Acilius: The Origins and Consequences of an Influential Manuscript Error. In: *Academia Letters*, 2021, pp. 1-5.

Ivan Sergeev

Doctor in Historical Science, Professor

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

Email: i.p.sergeyev@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4894-8066>

**REGARDING THE UTILITY OF PERIODICALLY PUBLISHING
NEW TRANSLATIONS OF WORKS BY ANCIENT AUTHORS INTO
MODERN LANGUAGES**

The article discusses the question of the usefulness of periodically publishing new translations of works by ancient authors into modern languages. In the author's view, the need to do this arises not only because previously published translations become bibliographic rarities, but also because progress in the study of ancient history may call into question the translation of certain terms from Latin or ancient Greek into modern languages. To illustrate this thesis, the author critically analyzes several Russian, English, and Ukrainian translations of passages in Suetonius Tranquillus' Lives of the Twelve Caesars and Cornelius Tacitus' Annals containing information on the contents of the so-called "Breviarium totius imperii," composed for Emperor Augustus shortly before his death. The author focuses on the ways the translators treat such terms as fiscus, tributum, and vectigal. It is pointed out that today's historiography calls into question the practice of imposing the modern understanding of the organization of public finance management on the interpretation of ancient Roman finances. Therefore, some historians today categorically refute the thesis of the translators of these works by Suetonius Tranquillus and Cornelius Tacitus that already during the reign of Emperor Octavian Augustus a separate imperial treasury (fiscus) was created in the Roman Empire alongside the old Senate treasury (aerarium). Based on modern analyses of the basic division of taxes collected by the Roman state during the reign of the first emperors, the author argues that the translators' interpretation of the terms tributum and vectigal leads to the erroneous grouping of taxes collected from the population into direct and indirect. These considerations prompt the author to conclude that it is expedient to

periodically publish updated translations of works not only by Suetonius and Tacitus, but also by other ancient authors.

Keywords: translations of ancient authors, interpretation of Latin terms, Suetonius, Tacitus, vectigal, tributum, iscus.

Текст надійшов до редакції 01.10.2021.

The text was received by the editors 01.10.2021.

Текст затверджено до друку 29.11.2021.

The text was recommended for printing 29.11.2021.